

Conceptual Structure and Knowledge Processes in Microfinance: Combining Bibliometrics and Systematic Reviews

Vajihe Baghersad^{a,*} , and Morteza Akbari^b

a. Department of Management and Accounting, Technical and Vocational University (TVU), Tehran, Iran.

b. Faculty of Entrepreneurship, College of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

* Corresponding author.

Article Info	Abstract
<p>Article Type: Research Article</p> <p>Article History:</p> <p>Received: 06 Aug. 2025</p> <p>Revised: 24 April 2026</p> <p>Accepted: 02 June 2026</p> <p>Published: 28 June 2026</p> <p>Keywords: <i>bibliometrics</i> <i>co-occurrence analysis,</i> <i>co-citation analysis,</i> <i>microfinance,</i> <i>systematic review.</i></p> <p>JEL Classification: <i>G21, I38, O16, Z13.</i></p>	<p>With the significant expansion of studies in the field of microfinance, conceptual fragmentation, diversity of implementation approaches, and lack of theoretical coherence have made it difficult to design comprehensive models and effective policies. The lack of structured reviews and bibliometric analyses has limited the ability to accurately understand the evolution of topics, key contributors, and research foci. To fill this gap, this article, using a bibliometric method and systematic review, extracts microfinance-related data from the Web of Science database between 1982 and 2023 and analyzes them with VOSviewer software. The results indicate the formation of three main clusters, including the dynamics of inclusive microfinance systems (with an emphasis on financial inclusion and banking access), governance and sustainability in microfinance institutions (with a focus on financial efficiency and performance), and microcredit and social empowerment pathways (including poverty reduction and women's empowerment). Frequent terms such as "microfinance," "fintech," and "poverty" indicate the conceptual focus of the research, while co-citation patterns confirm the paradigmatic dynamism of the field. Time trend analysis shows that approaches related to financial technologies and digital inclusion have grown significantly since 2015. By identifying gaps such as the lack of attention to lived experiences and gender analysis of financial institutions, the need for interdisciplinary frameworks and policy-oriented studies in the future is emphasized.</p>

Cite to this paper: Baghersad, V., & Akbari, M. (2026). Conceptual Structure and Knowledge Processes in Microfinance: Combining Bibliometrics and Systematic Reviews. *Journal of Economic Research*, 61(2), 337-370.

©The Authors retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: The University of Tehran Press.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jte.2026.399628.1009023>

انتشارات دانشگاه تهران

تحقیقات اقتصادی

شاپا الکترونیکی: ۲۵۸۸-۶۱۱۸

Homepage: <https://jte.ut.ac.ir>

ساختار مفهومی و روندهای دانشی در تأمین مالی خرد: تلفیق روش بیبلیومتریک و مرور نظام‌مند

وجیه باقرصاد*^۱ و مرتضی اکبری^۲

۱. گروه مدیریت و حسابداری، دانشگاه ملی مهارت، تهران، ایران.

۲. دانشکده کارآفرینی، دانشکده‌گان مدیریت دانشگاه تهران، ایران.

* نویسنده مسئول.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۵</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۰۴</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۲</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۷</p> <p>کلیدواژه‌ها: بیبلیومتریک، تأمین مالی خرد، تحلیل هم‌استنادی تحلیل هم‌رخدادی، مرور نظام‌مند.</p> <p>طبقه‌بندی JEL: G21, I38, O16, Z13.</p>	<p>با گسترش چشمگیر مطالعات در زمینه تأمین مالی خرد، پراکندگی مفهومی، تنوع رویکردهای اجرایی، و عدم انسجام نظری، طراحی مدل‌های فراگیر و سیاست‌های مؤثر را دشوار ساخته است. فقدان مرورهای ساختاریافته و تحلیل‌های بیبلیومتریک، امکان شناخت دقیق از سیر تحول موضوعات، مشارکت‌کنندگان کلیدی، و نقاط کانونی پژوهش را محدود کرده است. برای پر کردن این خلأ، این مقاله با بهره‌گیری از روش بیبلیومتریک و مرور نظام‌مند، داده‌های مرتبط با تأمین مالی خرد را از پایگاه وب‌آف‌ساینس در بازه ۱۹۸۲ تا ۲۰۲۳ استخراج و با نرم‌افزار VOSviewer تحلیل کرده است. نتایج حاکی از شکل‌گیری سه خوشه اصلی است، شامل پویایی‌های سیستم‌های مالی خرد فراگیر (با تأکید بر شمول مالی و دسترسی بانکی)، حاکمیت و پایداری در مؤسسات مالی خرد (با تمرکز بر کارایی و عملکرد مالی)، و مسیرهای اعتبار خرد و توانمندسازی اجتماعی (شامل کاهش فقر و توانمندسازی زنان). واژگان پرتکرار همچون «وام خرد»، «فین‌تک» و «فقر» نشان‌دهنده تمرکز مفهومی پژوهش‌ها هستند و هم‌زمان الگوهای هم‌استنادی نیز پویایی پارادایمی حوزه را تأیید می‌کنند. تحلیل روند زمانی نشان می‌دهد که از سال ۲۰۱۵ به بعد، رویکردهای مرتبط با فناوری‌های مالی و شمول دیجیتال رشد چشمگیری داشته‌اند. با شناسایی خلأهایی چون کم‌توجهی به تجارب زیسته و تحلیل جنسیتی نهادهای مالی، بر ضرورت طراحی چارچوب‌های میان‌رشته‌ای و مطالعات سیاست‌محور در آینده تأکید شده است.</p>

استناد به مقاله: باقرصاد، وجیه، و اکبری، مرتضی. (۱۴۰۵). ساختار مفهومی و روندهای دانشی در تأمین مالی خرد: تلفیق روش

بیبلیومتریک و مرور نظام‌مند. *تحقیقات اقتصادی*، ۶۱(۲)، ۳۳۷-۳۷۰.

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jte.2026.399628.1009023>

مقدمه

در دهه‌های اخیر، تأمین مالی خرد^۱ به‌عنوان یکی از مؤثرترین سیاست‌های برابری مالی و توانمندسازی اقتصادی، با تحولات چشمگیری در حوزه فناوری، تنوع خدمات و تمرکز بر اثرات اجتماعی مواجه شده است؛ به‌گونه‌ای که مطالعات ۲۰۲۳ نشان می‌دهند این صنعت نه‌تنها در حال گسترش دامنه نفوذ خود است، بلکه نقش آن در کاهش فقر، توسعه کارآفرینی و ارتقاء تاب‌آوری مالی جوامع محروم بیش از پیش برجسته شده است (لوسیا و مواکالوبو^۲، ۲۰۲۳). با حرکت اقتصادها به سمت برابری مالی و پایداری اجتماعی، نقش این سیاست برابری مالی در سیاست‌های توسعه‌ای و استراتژی‌های توانمندسازی اقتصادی، به‌ویژه در میان زنان و جوامع محروم، برجسته‌تر شده است (قوش^۳، ۲۰۱۴). علی‌رغم اهمیت گسترده این مفهوم، محتوای علمی تولیدشده در این حوزه به‌صورت پراکنده و در قالب جریان‌های موضوعی مختلف شکل گرفته و بررسی نظام‌مند و تحلیلی از روندهای تولید دانش در این حوزه ضروری به نظر می‌رسد. اگرچه مطالعات متعددی به ارزیابی اثرات عملکردی و اجتماعی تأمین مالی خرد پرداخته‌اند، فقدان نقشه‌ای علمی از ساختار پژوهشی و موضوعات برجسته، مسیر برنامه‌ریزی پژوهش‌های آتی را با چالش مواجه کرده است (دی‌اسپالیه^۴ و همکاران، ۲۰۱۱).

مطالعات نظری در زمینه تأمین مالی خرد، به مفاهیمی چون شمول مالی^۵ (مشتاق و برونو^۶، ۲۰۱۹)، توانمندسازی اقتصادی^۷ (الشامی^۸ و همکاران، ۲۰۲۱)، و کاهش فقر (بوخنریدر^۹ و همکاران، ۲۰۱۹) پرداخته‌اند و رویکردهای گوناگون در ارزیابی اثرات این ابزار مالی را معرفی کرده‌اند. با این حال، بازنمایی این مفاهیم در ادبیات پژوهشی، غالباً از منظر اقتصادی صورت‌گرفته و ابعاد روان‌شناختی، فرهنگی و جنسیتی آن کمتر تحلیل شده‌اند (چاکراواری و شهریار^{۱۰}، ۲۰۱۵). این مقاله، تلاش دارد جریان‌های پژوهشی موجود را شناسایی کرده و خلأهای پژوهشی را آشکار سازد تا مسیر روش‌مندتری برای توسعه نظریه و عمل فراهم آید. پیشینه پژوهشی حوزه تأمین مالی خرد نشان می‌دهد که تلاش‌هایی برای دسته‌بندی مفهومی عوامل مؤثر بر عملکرد و

1. Microfinance

2. Lwesya and Mwakalobo

3. Ghosh

4. D'Espallier

5. Financial inclusion

6. Mushtaq and Bruneau

7. Economic empowerment

8. Al-Shami

9. Buchenrieder

10. Chakravarty and Shahriar

پیامدهای اجتماعی این سازوکار انجام شده است (محمود^۱ و همکاران، ۲۰۲۱؛ هونگ^۲، ۲۰۰۶). با این حال، نبود اجماع نظری و پراکندگی روش‌های اجرایی موجب شده است که تحلیل ساختاری و روندی این مطالعات در یک چارچوب منسجم جایگاه پیدا کند، موضوعی که این پژوهش با رویکرد بیبلیومتریک به آن می‌پردازد (آدوسی^۳، ۲۰۲۱). این پژوهش با تمرکز بر رویکرد بیبلیومتریک، با هدف پر کردن این شکاف نظری و تحلیلی انجام گرفته است.

پژوهش‌های موجود عمدتاً در ارزیابی عملکرد مؤسسات تأمین مالی خرد^۴ (MFIs) به شاخص‌های مالی؛ مانند بازده و کارایی تمرکز کرده‌اند (گوتیرز-نیتو^۵ و همکاران، ۲۰۰۷؛ هارتارسکا و نادولنیاک^۶، ۲۰۰۷). این تمرکز تک‌بعدی موجب شده تا ابعاد اجتماعی و فرهنگی مدل‌های مالی خرد، از جمله تأثیرات مشارکت گروهی، وابستگی روانی به بدهی، و توانمندسازی زنان در بافت‌های محلی، کمتر مورد توجه قرار گیرد. شکاف عمده در ادبیات، فقدان رویکردهای چندبعدی از مسیرهای پژوهشی موجود است که این مقاله تلاش دارد با استفاده از روش بیبلیومتریک و تحلیل ساختاری، آن را برجسته سازد.

با توجه به رشد چشمگیر تولیدات علمی در حوزه تأمین مالی خرد، مسأله اصلی این پژوهش، فقدان تحلیلی نظام‌مند و یکپارچه از ادبیات موجود است که بتواند ساختار منسجمی میان نظریه‌ها، روش‌ها، بسترهای پژوهشی و یافته‌ها ترسیم کند. پرسش اصلی این پژوهش عبارت است از: مطالعات تأمین مالی خرد چگونه از نظر مفهومی، روش‌شناختی و زمینه‌ای سازمان یافته‌اند، و ساختار دانشی آن‌ها چه خوشه‌های موضوعی، نظریه‌ها، روش‌ها و الگوهای ترکیبی را در ادبیات بین‌المللی منعکس می‌سازد؟ برای پاسخ به سؤال پژوهش، از روش بیبلیومتریک به‌عنوان رویکرد اصلی تحقیق استفاده شده است. داده‌های پژوهش از پایگاه اطلاعاتی WOS به‌صورت نظام‌مند استخراج شده و شامل کلیه مقالات منتشر شده در حوزه تأمین مالی خرد طی سال‌های ۱۹۸۲ تا ۲۰۲۳ می‌باشد. برای تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار VOSviewer استفاده شده تا هم‌رخدادی واژگان کلیدی، هم‌استنادی منابع، و خوشه‌بندی موضوعی مطالعات در قالب نقشه علمی شناسایی و تحلیل

1. Mahmud

2. Hung

3. Adusei

4. Microfinance Institutions

5. Gutierrez-Nieto

6. Hartarska and Nadolnyak

شوند. همچنین، برای افزایش انسجام و پوشش جامع‌تر، اصول مرور نظام‌مند (SLR)^۱ در مراحل غربالگری، انتخاب، و کدگذاری منابع رعایت شده است.

این پژوهش ارزش افزوده‌ای چندلایه برای مطالعات حوزه تأمین مالی خرد فراهم می‌سازد. نخست، از طریق ترسیم نقشه علمی و تحلیل ساختار فکری مطالعات، روندهای مفهومی و جریان‌های دانشی حاکم در این حوزه شناسایی می‌شوند؛ دستاوردی که امکان بازبینی و سازماندهی مجدد مفاهیم کلیدی را فراهم می‌سازد. دوم، با تحلیل هم‌رخدادی و خوشه‌بندی واژگان، خلأهای پژوهشی و موضوعاتی با پوشش محدود یا پراکنده برجسته می‌شوند؛ و بدین‌وسیله زمینه‌ای هدفمند برای هدایت پژوهش‌های آتی شکل می‌گیرد. سوم، با بازشناسی نظریه‌ها، زمینه‌های پژوهشی و روش‌های به‌کاررفته در مطالعات پیشین، ظرفیت ادبیات علمی برای توسعه مدل‌های کاربردی و متناسب با بافت‌های اجتماعی - اقتصادی، به‌ویژه در حوزه‌های جنسیتی، روان‌شناختی و پایداری اجتماعی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد (کلیم و احمد^۲، ۲۰۱۰؛ ال‌کومی و کروسون^۳، ۲۰۱۳). در مجموع، این مقاله با ارائه تصویری ساختاریافته از وضعیت پژوهش در حوزه تأمین مالی خرد، به پژوهشگران در انتخاب مسیرهای نوآورانه، به سیاست‌گذاران در طراحی مداخلات مبتنی بر شواهد، و به مدیران مؤسسات مالی در شناخت روندهای جهانی، بینش‌های کاربردی و قابل‌اتکا عرضه می‌کند.

در ادامه، مرور ادبیات موضوعی و چارچوب‌های نظری مرتبط و روش‌شناسی تحقیق شامل استخراج داده‌ها، مراحل غربالگری و ابزارهای تحلیل ارائه شده است. همچنین نتایج تحلیل بیلبیومتریکی از جمله ساختار هم‌رخدادی واژگان، خوشه‌بندی موضوعی و روندهای مفهومی ارائه می‌گردد. در بخش بعدی به بحث تحلیلی درباره یافته‌ها و مقایسه با مطالعات پیشین می‌پردازد. در نهایت، جمع‌بندی نهایی، کاربردهای علمی و عملی مقاله، و پیشنهادهایی برای مطالعات آتی ارائه شده است.

¹. Systematic Literature Review

². Kaleem and Ahmed

³. El-Komi and Crosron

پیشینه پژوهش

تأمین مالی خرد^۱ به‌عنوان یکی از مکانیسم‌های مؤثر در توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی، طی چهار دهه گذشته جایگاه ویژه‌ای در سیاست‌گذاری عمومی و پژوهش‌های بین‌رشته‌ای یافته است. این سیاست مالی، از طریق تسهیل دسترسی گروه‌های محروم به منابع مالی، نقشی حیاتی در ارتقای شمول مالی، کاهش فقر، و توانمندسازی اجتماعی - اقتصادی ایفا می‌کند (آرمنداریز و مورداک^۲، ۲۰۰۵). شمول مالی، به معنای دسترسی برابر اقشار مختلف جامعه به خدمات مالی رسمی، در ادبیات نظری مالی خرد به‌عنوان زیرساختی بنیادین شناخته شده است (مشتاق و برونو، ۲۰۱۹). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که فقدان شمول مالی منجر به تشدید نابرابری اقتصادی و اجتماعی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، شده است (قوش، ۲۰۱۴). تأمین مالی خرد، با تمرکز بر گروه‌های فاقد حساب بانکی یا اعتبار رسمی، مسیر مشارکت مالی را هموار می‌سازد؛ به‌ویژه از طریق مدل‌هایی مانند وام‌دهی گروهی و اعتبار مبتنی بر اعتماد اجتماعی (بسلی و کوت^۳، ۱۹۹۵؛ قاتک^۴، ۱۳۷۸).

مطالعات مختلف از تأثیر عمیق تأمین مالی خرد بر توانمندسازی زنان، به‌ویژه در جوامع سنتی، پرده برداشته‌اند (الشامی و همکاران، ۲۰۲۱؛ هاشمی و همکاران، ۱۳۷۵). با فراهم‌سازی فرصت‌های درآمدزایی، زنان به استقلال مالی نسبی دست می‌یابند که این امر زمینه‌ساز تحول در نقش‌های جنسیتی، تصمیم‌گیری‌های خانوادگی، و مشارکت اجتماعی آنان شده است (خورشید^۵، ۲۰۲۲). با این حال، برخی پژوهش‌ها به مخاطراتی چون وابستگی به بدهی یا فشارهای اجتماعی اشاره کرده‌اند که نیازمند تحلیل انتقادی‌تر هستند (چاکراواری و شهریار، ۲۰۱۵). از طرفی، کاهش فقر، اصلی‌ترین هدف ادعایی سیستم مالی خرد است؛ اما بررسی‌های تجربی حاکی از پیچیدگی در تحقق این هدف هستند (بانرجی^۶ و همکاران، ۲۰۱۵؛ بوخزیدر و همکاران، ۲۰۱۹). برخی مطالعات اثرات مثبت آن را بر درآمد خانوار، امنیت غذایی و سرمایه‌گذاری کوچک نشان داده‌اند؛ درحالی‌که دیگران به نبود اثرات پایدار یا وابستگی به بدهی هشدار داده‌اند (کلمن^۷، ۱۹۹۹؛ کرپون^۸

1. Microfinance

2. Armendariz and Morduch

3. Besley and Coate

4. Ghatak

5. Khursheed

6. Banerjee

7. Coleman

8. Crepon

و همکاران، ۲۰۱۵). در سطح نهادی، مؤسسات مالی خرد با چالش‌هایی همچون رانش مأموریتی، ناهماهنگی بین اهداف اجتماعی و مالی، و دشواری در حفظ پایداری مواجه‌اند (هرمس^۱ و همکاران، ۲۰۱۱؛ هارتارسکا و نادولنیاک، ۲۰۰۷).

ادبیات نظری مالی خرد، بر پایه رویکردهایی همچون نظریه نظارت همتا (استیگلیتز^۲، ۱۹۹۰)، نظریه سرمایه اجتماعی (قوش، ۲۰۱۴)، و نظریه نهادی (هرمس و همکاران، ۲۰۱۱) بنا شده است. با این حال، همچنان نیاز به چارچوب‌های تلفیقی میان اقتصاد، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و فناوری احساس می‌شود. شکاف عمده در مطالعات، غفلت از ابعاد فرهنگی، بومی و روان‌شناختی تأمین مالی خرد است، موضوعاتی که در مقالات اخیر به صورت پراکنده و غیرمنسجم مطرح شده‌اند (ریبیرو^۳ و همکاران، ۲۰۲۲). رویکردهای کلاسیک اقتصادی، در تحلیل تأمین مالی خرد، عمدتاً بر مبنای نظریه‌های انتخاب عقلانی و بازارهای ناقص بنا شده‌اند. با این حال، ترکیب دیدگاه‌های جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و جنسیتی، امکان فهم چندلایه‌تری از پیامدهای مالی خرد را فراهم ساخته است (کبیر^۴، ۲۰۰۱؛ دوونداک^۵ و همکاران، ۲۰۱۱). برای نمونه، نظریه‌های توانمندسازی اجتماعی بر ساختارهای قدرت، روابط درون‌خانوادگی و دسترسی به منابع توجه دارند، موضوعاتی که تأمین مالی خرد می‌تواند تقویت یا تضعیف‌شان کند بسته به زمینه فرهنگی (گوتز و گوپتا^۶، ۱۹۹۶).

روند غالب در ارزیابی مؤسسات مالی خرد، تمرکز بر شاخص‌های کمی مانند بازده، کارایی، نرخ نکول و پایداری مالی بوده است (گوتیرز-نیتو و همکاران، ۲۰۰۷؛ ابو وادی^۷ و همکاران، ۲۰۲۲). این شاخص‌ها، هرچند ضروری‌اند، اما درک کامل‌تری از پیامدهای اجتماعی، روان‌شناختی و اخلاقی تأمین مالی خرد ارائه نمی‌دهند. برای مثال، وابستگی شدید به بدهی یا فشارهای ناشی از بازپرداخت جمعی، ممکن است کیفیت زندگی و روابط اجتماعی وام‌گیرندگان را تضعیف کند، امری که در مطالعات آینده باید بررسی گردد (رحمان^۸، ۱۹۹۹). ورود فناوری‌های دیجیتال به حوزه مالی خرد، مدل‌های سنتی را به چالش کشیده است. پلتفرم‌های وام‌دهی آنلاین، کیف پول‌های

1. Hermes

2. Stiglitz

3. Ribeiro

4. Kabeer

5. Duvendack

6. Goetz and Gupta

7. Abu Wadi

8. Rahman

موبایلی، و هوش مصنوعی در ارزیابی اعتبار، امکاناتی نوین برای شمول مالی دیجیتال فراهم آورده‌اند. درعین حال، ریسک‌هایی چون محرومیت دیجیتال، تبعیض الگوریتمی و نقض حریم خصوصی نیز مطرح هستند-که باید در قالب چارچوب‌های اخلاقی و سیاست‌گذاری منسجم مورد بررسی قرار گیرند (چرچیل^۱، ۲۰۲۰).

روش بیبلیومتریک نخستین بار توسط پریچارد در سال ۱۹۶۹ معرفی شد و به‌عنوان رویکردی کمی برای تحلیل نظام‌مند اطلاعات علمی، از طریق بهره‌گیری از روش‌های ریاضی، آماری و ابزارهای محاسباتی توسعه یافته است (پریچارد^۲، ۱۹۶۹). هدف اصلی این روش، سنجش الگوهای انتشار علم، اندازه‌گیری تأثیر پژوهش‌ها و ترسیم ساختار دانش در یک حوزه تخصصی است. بیبلیومتریک با استفاده از داده‌های حاصل از پایگاه‌های استنادی، امکان تحلیل روندهای تحقیقاتی، شناسایی موضوعات نوظهور و تعیین مسیرهای تکامل دانش در طول زمان را فراهم می‌کند (یی^۳ و همکاران، ۲۰۱۳). این رویکرد به‌دلیل ماهیت مبتنی بر داده، یک ابزار معتبر برای ارائه تحلیل‌های عینی و تکرارپذیر به‌شمار می‌رود و در سال‌های اخیر به‌طور گسترده در مرورهای نظام‌مند حوزه‌های مختلف علمی به‌کار گرفته شده است (آریا و کورولو^۴، ۲۰۱۷). یکی از مهم‌ترین قابلیت‌های روش بیبلیومتریک، تحلیل شبکه‌های علمی است که به شناسایی الگوهای همکاری میان پژوهشگران، مؤسسات و کشورها کمک کرده و امکان درک ساختار اجتماعی تولید علم را فراهم می‌سازد (آندریکوپولوس و کوستاریس^۵، ۲۰۱۷). همچنین، با ظهور ابزارهای تحلیلی پیشرفته و نرم‌افزارهایی نظیر VOSviewer، Bibliometrix و CiteSpace، دقت، عمق و دامنه تحلیل‌های بیبلیومتریک به‌طور قابل توجهی افزایش یافته است. این ابزارها قابلیت‌هایی همچون تحلیل هم‌تألیفی، هم‌واژگانی، هم‌استنادی، شناسایی خوشه‌های موضوعی و تحلیل تحول موضوعات در طول زمان را فراهم می‌کنند. به‌گونه‌ای که بیبلیومتریک امروزه به یکی از ارکان کلیدی مرورهای نظام‌مند مبتنی بر شواهد در علوم اجتماعی، مدیریت، مهندسی و علوم پزشکی تبدیل شده است. لذا بهره‌گیری از روش بیبلیومتریک در کنار مرور نظام‌مند، امکان ترسیم جامع‌تری از بدنه دانش موجود را فراهم کرده (چاندرآو^۶ و همکاران، ۲۰۲۲) و به نویسندگان کمک

1. Churchill

2. Pritchard

3. Ye

4. Aria and Cuccurullo

5. Andrikopoulos and Kostaris

6. Chandra

می‌کند شکاف‌های پژوهشی، روندهای غالب و فرصت‌های مطالعاتی آینده را با دقت بیشتری شناسایی کنند.

در راستای دستیابی به هدف پژوهش، سوالات فرعی زیر مطرح شد: پرتکرارترین کلیدواژه‌ها و مفاهیم محوری در مطالعات تأمین مالی خرد کدام‌اند و چه خوشه‌های موضوعی را می‌توان از آن‌ها استخراج نمود؟ روابط هم‌رخدادی و هم‌استنادی واژگان در این حوزه چگونه ساختار اجتماعی و علمی مطالعات را شکل داده‌اند؟ چه نظریه‌ها، روش‌های تحقیق و زمینه‌های مطالعاتی در پژوهش‌های تأمین مالی خرد رایج بوده‌اند و چه الگویی از ترکیب آن‌ها در چارچوب‌های تحلیلی قابل‌شناسایی است؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کمی-تحلیلی با رویکرد بنیادی است و باهدف توسعه چارچوب نظری حوزه تأمین مالی خرد طراحی شده است. این مطالعه تلاش دارد با بهره‌گیری از روش‌شناسی بیبلیومتریک، ساختار دانش موجود را تحلیل کرده، شکاف‌های مفهومی را شناسایی نموده، و مسیرهای توسعه آتی را پیشنهاد دهد (زوپیک و چاتر^۱، ۲۰۱۵). داده‌های موردنیاز از پایگاه Web of Science استخراج شده‌اند؛ این پایگاه به دلیل نمایه‌سازی جامع در علوم اجتماعی، قابلیت‌های جستجوی پیشرفته، و هم‌خوانی با ابزارهای تحلیل شبکه‌ای انتخاب شده است (دانتهو^۲ و همکاران، ۲۰۲۱). فرایند انتخاب منابع بر اساس معیارهایی شامل نوع سند (فقط مقالات پژوهشی)، زبان (انگلیسی)، و کلیدواژه‌های مرتبط مانند «microfinance»، «microcredit»، «financial inclusion» و «poverty alleviation» انجام شده است. دوره زمانی تحت بررسی بین سال‌های ۱۹۸۲ تا ۲۰۲۳ در نظر گرفته شده و مجموعه مقالات در این بازه زمانی باهدف بررسی سیر تحول مفهومی و موضوعی گردآوری شده‌اند (عارف^۳ و همکاران، ۲۰۲۳).

برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار تخصصی VOSviewer استفاده شده است؛ این ابزار امکان تحلیل هم‌رخدادی واژگان، خوشه‌بندی منابع پرتکرار، و تجسم بصری روابط مفهومی را فراهم می‌سازد. در کنار آن، از اکسل برای مدیریت داده‌ها و الگوریتم‌های پاک‌سازی، و از مندلی برای

1. Zupic and Čater

3. Aref

2. Donthu

ساماندهی منابع استفاده شده است. تحلیل‌ها در سه سطح شامل بررسی ساختار فکری (هم استنادی منابع)، جریان‌های موضوعی (خوشه‌بندی واژگان)، و روندهای زمانی (شناسایی مفاهیم نوظهور) صورت گرفته‌اند.

غربالگری داده‌ها به صورت مرحله‌ای اجرا شده است که شامل استخراج اطلاعات بیلیومتریکی کامل، پاک‌سازی اختلافات املائی و نوشتاری، تعیین آستانه پرتکراری برای واژگان و منابع، و دسته‌بندی آن‌ها بر اساس تراکم شبکه‌ای بود. برای افزایش دقت و انسجام، اصول مرور نظام‌مند^۱ همچون معیارهای ورود و خروج منابع، غربالگری دومرحله‌ای، و بررسی هم‌پوشانی موضوعی رعایت شده‌اند (ترن‌فیلد^۲ و همکاران، ۲۰۰۴). نوآوری اصلی این پژوهش در تلفیق سه سطح تحلیل است: بهره‌گیری از شاخص‌های کمی بیلیومتریکی، روش‌های کیفی مرور نظام‌مند، و الگوریتم‌های شبکه‌ای برای نقشه‌برداری ساختار دانش. این ترکیب روش‌شناختی امکان شناسایی الگوهای پنهان، تحلیل شکاف‌های مفهومی، و ارائه پیشنهاد‌های نظری برای آینده‌پژوهی مفاهیم کلیدی در حوزه تأمین مالی خرد را فراهم ساخته است (آریا و کوکورولو، ۲۰۱۷).

یافته‌های پژوهش و تحلیل کتاب‌سنجی

تحلیل هم‌رخدادی واژگان (Co-occurrence Analysis)

در راستای پاسخ به سؤال تحقیق درباره مضامین مورد توجه دانشگاهیان در حوزه تأمین مالی خرد، تحلیل هم‌رخدادی با شناسایی ۷۳ کلیدواژه و دسته‌بندی آن‌ها در قالب سه خوشه موضوعی متمایز، اولویت‌های پژوهشی جاری را ترسیم می‌کند. بررسی فراوانی واژگان نشان می‌دهد که اصطلاحات کلیدی تأمین مالی خرد (۹۳۵ مورد)، اعتبار خرد (۴۰۷ مورد) و فقر (۲۶۷ مورد) بر تمرکز قوی این حوزه بر شمول مالی و کاهش فقر تأکید دارند. با این حال، این خوشه‌بندی همچنین حوزه‌های کمتر بررسی‌شده، به‌ویژه ابعاد اجتماعی و روان‌شناختی مالی خرد را آشکار می‌کند. پر کردن این شکاف‌ها از طریق یک رویکرد یکپارچه - بررسی تقاطع‌هایی مانند شمول مالی و توانمندسازی جنسیتی - می‌تواند بینش عمیق‌تری در مورد تأثیرات پیچیده و چندوجهی مالی خرد ارائه دهد. این یافته‌ها فرصت‌هایی را برای تحقیقات آینده برای پرداختن به چالش‌های نظری و عملی در

^۱. Systematic Literature Review

^۲. Tranfield

تقویت شیوه‌های مالی خرد فراگیر و پایدار ارائه می‌دهد. برای ارائه وضوح و تمرکز بیشتر، زیربخش‌های زیر بر اساس خوشه‌های موضوعی شناسایی شده در تحلیل هم‌رخدای سازماندهی شده‌اند:

(۱) این خوشه بر نقش پویایی سیستم‌های مالی خرد فراگیر تأکید دارد. این خوشه به موضوعاتی مانند دسترسی بانکی، شمول مالی و رفتارهای بازپرداخت می‌پردازد و درعین حال چالش‌هایی مانند موانع فرهنگی و ناکارآمدی‌های عملیاتی را برجسته می‌کند.

(۲) کلمات کلیدی در این خوشه بر حاکمیت و پایداری در مؤسسات مالی خرد، از جمله کارایی، حاکمیت و پایداری تمرکز دارند. این خوشه بر تنش بین عملکرد مالی و مأموریت‌های اجتماعی تأکید می‌کند و استراتژی‌هایی را برای دستیابی به پایداری بلندمدت بررسی می‌کند.

(۳) این خوشه به بررسی مسیرهای اعتبار خرد و توانمندسازی اجتماعی، از جمله کاهش فقر و توانمندسازی زنان می‌پردازد. این خوشه محدودیت‌های اعتبار خرد، مانند وابستگی به بدهی وام‌گیرنده و فشارهای اجتماعی - اقتصادی را به طور انتقادی بررسی می‌کند و زمینه‌هایی را برای تحقیقات بیشتر پیشنهاد می‌دهد. اگرچه این کلمات کلیدی با فراوانی بالا، حوزه‌های کلیدی موردعلاقه، مانند کاهش فقر و عملکرد مالی را برجسته می‌کنند، اما همچنین نشان‌دهنده محدودیت بالقوه در تمرکز هستند، به طوری که بسیاری از مطالعات بر ابعاد اقتصادی تأمین مالی خرد تأکید دارند درحالی‌که به طور بالقوه از تأثیرات اجتماعی، روانی یا زیست‌محیطی آن غافل می‌شوند. ساختار شبکه‌ای که در شکل ۱ تجسم شده است، ارتباطات متقابل بین این مضامین را نشان می‌دهد، به طوری که نزدیکی و تراکم خطوط نشان می‌دهد که موضوعات خاص چقدر با هم اتفاق می‌افتند. اگرچه این خوشه‌ها نشان‌دهنده حوزه‌های مطالعاتی منسجمی هستند، اما عدم وجود ارتباط بین برخی گره‌ها، نشان‌دهنده تقاطع‌های موضوعی کمتر بررسی شده است که نشان‌دهنده حوزه‌های احتمالی برای تحقیقات آینده است. به‌عنوان مثال، درحالی‌که فقر و تأثیر ارتباط نزدیکی با هم دارند، کلمات کلیدی مرتبط با جنسیت، توانمندسازی و پایداری کمتر برجسته هستند یا در خوشه‌های اصلی وجود ندارند که نشان می‌دهد پیامدهای اجتماعی و توسعه‌ای تأمین مالی خرد ممکن است نیاز به توجه علمی بیشتری داشته باشد (جدول ۱). این تجسم همچنین نشان می‌دهد که چگونه موضوعات غالب مانند اعتبارات خرد و عملکرد ممکن است سایر جنبه‌های مهم تأمین مالی خرد را تحت‌الشعاع قرار دهند. مؤسسات مالی خرد با فراهم کردن دسترسی به

خدمات مالی ضروری برای افراد محروم از سیستم‌های بانکی سنتی، به طور مستقیم شمول مالی را ارتقا می‌دهند و ثبات اقتصادی و مشارکت گسترده‌تر را تقویت می‌کنند. مؤسسات مالی خرد با ایجاد تعادل بین کارایی عملیاتی و اهداف اجتماعی و به‌کارگیری استراتژی‌های مالی نوآورانه برای تضمین پایداری بلندمدت، به پایداری مالی کمک می‌کنند. برنامه‌های اعتبار خرد، افراد را از طریق وام‌های کوچک، تسهیل درآمدزایی و فرصت‌های کارآفرینی که مستقیماً از کاهش فقر و پیشرفت اجتماعی - اقتصادی حمایت می‌کنند، توانمند می‌سازند. این تأکید بر معیارهای مالی، اگرچه ارزشمند است، اما می‌تواند نشان‌دهنده سوگیری به سمت نتایج قابل‌اندازه‌گیری به‌جای تأثیرات کیفی باشد؛ بنابراین، این حوزه ممکن است از یک رویکرد متعادل‌تر که شامل دیدگاه‌های روش‌شناختی متنوع است و چگونگی تعامل تأمین مالی خرد با عوامل اجتماعی پیچیده را بررسی می‌کند، بهره‌مند شود. در نتیجه، تجزیه و تحلیل هم‌رخدادی نه تنها اولویت‌های تحقیقات موجود را آشکار می‌کند، بلکه محدودیت‌های حوزه‌های تمرکز فعلی را نیز برجسته می‌کند و نیاز به یک رویکرد گسترده‌تر و فراگیرتر برای درک نقش تأمین مالی خرد در زمینه‌های مختلف اجتماعی - اقتصادی را تقویت می‌کند.

جدول ۱. تحلیل هم‌رخدادی

خوشه I - قرمز	خوشه II - سبز	خوشه III - آبی
موضوع: پویایی سیستم‌های خرد تأمین مالی	موضوع: حاکمیت و پایداری در مؤسسات مالی خرد	موضوع: مسیرهای اعتبار خرد و توانمندسازی اجتماعی
تأمین مالی خرد، اعتبار، ریسک، هند، دسترسی، اطلاعات، شمول مالی، رقابت، رشد، امور مالی، بانکداری، بیمه، بازارها، تأمین مالی خرد اسلامی، مسئولیت مشترک، بیمه خرد، مدل، سیاست، توسعه، اقتصاد، سرمایه اجتماعی، کشورهای جنوب صحرای آفریقا، رفتار، بدهی، اندونزی، بازار، مشارکت، بازپرداخت	عملکرد، اطلاع‌رسانی، مؤسسات تأمین مالی خرد، کارایی، نهادها، پایداری، عوامل تعیین‌کننده، عملکرد مالی، حاکمیت، داده‌های پانلی، مدیریت، مدل‌ها، عملکرد اجتماعی، حاکمیت شرکتی، کسب‌وکار، مأموریت، رانش، ساختار سرمایه، بانک‌ها، مالکیت، پایداری مالی، سازمان‌ها، عملکرد بازپرداخت، بحران، عملکرد شرکت	اعتبار خرد، تأثیر، فقر، بنگلادش، جنسیت، توانمندسازی، زنان، فقرا، برنامه‌های اعتباری، برنامه‌ها، اعتبارات خرد، توانمندسازی زنان، سلامت، برنامه‌های اعتباری روستایی، کاهش فقر، آفریقا، درآمد، کاهش فقر، خانوارها، خشونت خانگی، قدرت

منبع: یافته‌های پژوهش.

تحلیل هم‌رخدادی کلمات کلیدی در تحقیقات مالی خرد، سه خوشه اصلی را نشان می‌دهد که هر کدام حوزه‌های تحقیقاتی متمایز اما به‌هم‌پیوسته‌ای را برجسته می‌کنند و بینش‌ها و

شکاف‌های مهمی در هر یک پدیدار می‌شود. خوشه اول (قرمز) عمدتاً به «پویایی‌های سیستم‌های مالی خرد فراگیر» می‌پردازد که بر دسترسی به بانکداری (ابرار^۱ و همکاران، ۲۰۲۱؛ هیات و وودورث^۲، ۲۰۰۶)، شمول مالی (قوش، ۲۰۱۴؛ مشتاق و برونو، ۲۰۱۹) و پویایی‌های خاص مالی خرد اسلامی (کلیم و احمد، ۲۰۱۰؛ ال‌کومی و کروسون، ۲۰۱۳) تمرکز دارد. این خوشه همچنین شامل مطالعاتی در مورد رفتارهای بازپرداخت (دی‌اسپالیه و همکاران، ۲۰۱۱؛ گودکین^۳، ۲۰۰۴) و مسئولیت مشترک (چاکراورتی و شهریار، ۲۰۱۵؛ دی‌کوید^۴ و همکاران، ۲۰۱۸) است، حوزه‌هایی که برای درک دسترسی به تأمین مالی خرد و چالش‌های عملیاتی آن محوری هستند. با این حال، تأکید در اینجا ممکن است خطر ساده‌سازی موانع پیچیده اجتماعی - اقتصادی، مانند نابرابری‌های فرهنگی و ساختاری که بر شمول مالی، به‌ویژه در زمینه‌های متنوع تأثیر می‌گذارند، را به همراه داشته باشد.

خوشه دوم (سبز) بر «حکمرانی و پایداری در مؤسسات مالی خرد» تمرکز دارد که در آن کلمات کلیدی شامل مؤسسات مالی خرد (MFI) (هارتارسکا و نادولنیاک، ۲۰۰۷؛ هرمس و همکاران، ۲۰۱۱)، کارایی (گوتیرز-نیتو و همکاران، ۲۰۰۷) و پایداری مالی (ابو وادی و همکاران، ۲۰۲۲؛ چرچیل، ۲۰۲۲) است. این خوشه، عملکرد مالی و پایداری مؤسسات مالی خرد (MFI) را برجسته می‌کند و تنش بین مأموریت‌های اجتماعی و پایداری مالی را برجسته می‌سازد. درحالی‌که این مطالعات بینش‌های ارزشمندی در مورد ساختارهای مالی حمایت‌کننده از مؤسسات مالی خرد ارائه می‌دهند، ممکن است ابعاد اجتماعی گسترده‌تر پایداری را نادیده بگیرند. تمرکز مالی، اگرچه ضروری است، اما می‌تواند به‌عنوان پرداختن ناکافی به چگونگی ایجاد تعادل بین انگیزه‌های سود و تأثیر اجتماعی توسط مؤسسات مالی خرد، به‌ویژه در جوامع محروم، تلقی شود.

خوشه سوم (آبی) بر «وام خرد و توانمندسازی اجتماعی» متمرکز است و موضوعاتی مانند اعتبار خرد است (محمود و همکاران، ۲۰۲۱؛ هونگ، ۲۰۰۶)، توانمندسازی زنان (الشامی و همکاران، ۲۰۲۱؛ خورشید، ۲۰۲۲) و کاهش فقر (بوخریدر و همکاران، ۲۰۱۹؛ کلیم و احمد، ۲۰۱۰) را بررسی می‌کند. این خوشه، نقش تأمین مالی خرد را در توانمندسازی اجتماعی - اقتصادی، به‌ویژه در میان گروه‌های حاشیه‌نشین، منعکس می‌کند. با این حال، اگرچه کاهش فقر

1. Abrar

2. Hiatt and Woodworth

3. Godquin

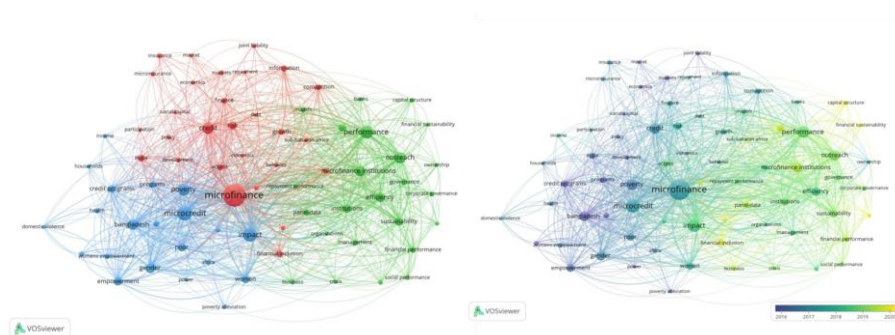
4. de-Quidt

یک هدف اعلام شده است، بررسی محدود معایب بالقوه - مانند وابستگی به بدهی یا فشارهای اجتماعی - اقتصادی که وام‌گیرندگان خرد با آن مواجه هستند - نشان‌دهنده نیاز به دیدگاه‌های انتقادی‌تر در بررسی ادعاهای کاهش فقر است. به‌طورکلی، روندهای تحقیقاتی اخیر بر تمرکز مداوم بر شمول مالی (عبداللهی و عثمان^۱، ۲۰۲۱)، پایداری مالی (ابوادی و همکاران، ۲۰۲۲)، ساختار سرمایه (آدوسی و سارپونگ-دانکوا^۲، ۲۰۲۱) و عملکرد اجتماعی (آدوسی، ۲۰۲۱). تأکید دارند. اگرچه این حوزه‌ها برای درک سازوکارهای تأمین مالی خرد ضروری هستند، اما نشان‌دهنده یک رویکرد عمدتاً اقتصادی هستند که ممکن است پیچیدگی‌های اجتماعی و اخلاقی را دست‌کم بگیرد. این تمرکز، خطر نادیده‌گرفتن مسائل مهمی مانند رفاه وام‌گیرنده و تأثیرات اجتماعی - فرهنگی بلندمدت تأمین مالی خرد را به همراه دارد که نشان می‌دهد مطالعات آینده از دیدگاهی جامع‌تر از تأثیر تأمین مالی خرد بر جوامع بهره‌مند خواهند شد.

شکل ۱ شامل دو تصویرسازی شبکه‌ای است که با استفاده از VOSviewer ایجاد شده‌اند و هم‌آوایی کلمات کلیدی در ادبیات مالی خرد را نشان می‌دهند (حداقل آستانه وقوع: ۳۰). تصویرسازی سمت چپ (الف) خوشه‌هایی از کلمات کلیدی مرتبط، مانند شمول مالی، عملکرد و توانمندسازی اجتماعی - اقتصادی را برجسته می‌کند. تصویرسازی سمت راست (ب) یک جدول زمانی را پوشش می‌دهد که تکامل موضوعات تحقیقاتی بین سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ را نشان می‌دهد، و سایه‌های روشن‌تر نشان‌دهنده موضوعات جدیدتر هستند. این تصویرسازی‌ها بینش‌هایی در مورد موضوعات کلیدی تحقیقاتی و ارتباطات متقابل آنها، مانند «کاهش فقر»، «توانمندسازی زنان» و «پایداری مالی» ارائه می‌دهند و با شناسایی روندها و تمرکز موضوعی در تحقیقات مالی خرد، به پرسش سوم تحقیق می‌پردازند.

1. Abdullahi and Othman

2. Adusei and Sarpong-Danquah

شکل ۱. هم رخدادی کلمات کلیدی در تأمین مالی خرد (الف) و تجسم همپوشانی (ب)، حداقل تعداد رخداد کلمات کلیدی ۳۰ بود.
منبع: یافته‌های پژوهش.

تحلیل هم استنادی منابع (Co-citation Analysis)

برای پرداختن به سؤال پژوهش، چه چیزی پایه فکری تحقیقات مالی خرد را تشکیل می‌دهد؟ از تحلیل هم استنادی برای ترسیم آثار بنیادی در این حوزه استفاده شد. این روش که روابط و تعاملات بین مطالعات پرتکرار را بررسی می‌کند، در کشف مبانی تأثیرگذار تحقیقات مالی خرد نقش مهمی دارد (جئونگ^۱ و همکاران، ۲۰۱۴). با کمی‌سازی ارتباط بین دو اثر علمی بر اساس میزان استناد به آنها، تحلیل هم استنادی خوشه‌هایی از تحقیقات را آشکار می‌کند که در مجموع این حوزه را شکل داده‌اند (کوواکس^۲ و همکاران، ۲۰۱۵). ارزش اصلی این تکنیک در شناسایی و ردیابی متون پرتکرار و تأثیرگذار است که امکان تجسم ساختاریافته دانش بنیادی را فراهم می‌کند. تحلیل هم استنادی، مقالات پرتکرار را که به طور مکرر به آنها استناد شده است، گروه‌بندی می‌کند و روابط آنها را به صورت بصری ترسیم می‌کند تا مبانی فکری یک حوزه پژوهشی را آشکار سازد (ون اک و والتمن^۳، ۲۰۱۳). شکل ۲ این نگاهت را نشان می‌دهد که در آن ارجاعات نزدیک به هم پیوندهای قوی هم استنادی را نشان می‌دهند و بینش‌های ارزشمندی در مورد ابعاد ساختاری مطالعات تأمین مالی خرد ارائه می‌دهند. در حالی که این تحلیل به طور مؤثر ادبیات بنیادی را

^۱. Jeong

^۲. Kovacs

^۳. Van Eck and Waltman

شناسایی می‌کند، عمدتاً منعکس‌کننده دیدگاه‌های تثبیت‌شده است و به طور بالقوه تأکید بر ایده‌های نوظهور و متحول‌کننده در این حوزه را محدود می‌کند.

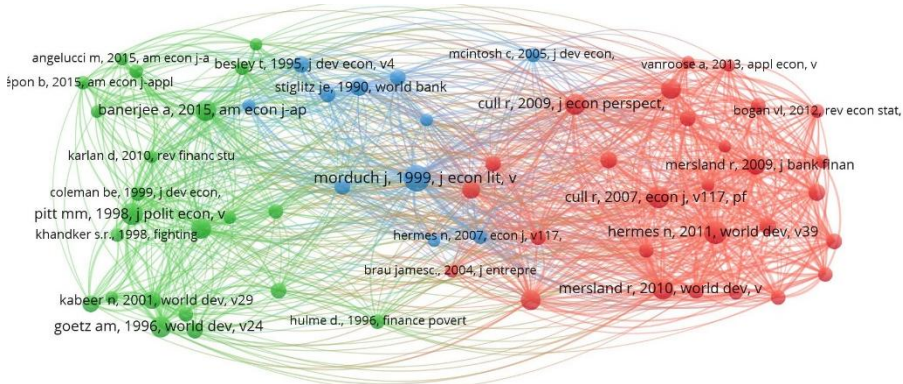
این تحلیل سه خوشه موضوعی را شناسایی می‌کند که چارچوب پژوهش را غنی‌تر می‌کنند:

(۱) خوشه مؤسسات مالی خرد (MFI) با دسته نظریه‌ها همسو است و بر سازوکارهای نهادی و ساختارهای حاکمیتی تأکید دارد. مطالعات بنیادی، مانند هرمس و همکاران (۲۰۱۱)، از نظریه نهادی برای تحلیل چگونگی تأثیر استراتژی‌های سازمانی بر نتایج مالی خرد استفاده می‌کنند.

(۲) خوشه تأثیرات مالی خرد، هم به دسته‌بندی‌های زمینه‌ها و هم به دسته‌بندی‌های پیامدها می‌پردازد. این خوشه محیط‌های اجتماعی - اقتصادی را بررسی می‌کند و تأثیرات بر کاهش فقر، توانمندسازی جنسیتی و مصرف را ارزیابی می‌کند. آثار شاخص، مانند بانرجی و همکاران (۲۰۱۵)، برای ارزیابی اثربخشی مالی خرد بر این ابعاد تمرکز می‌کنند. (۳) نوآوری‌های روش‌شناختی در دسته روش‌ها قرار می‌گیرد. این خوشه، پیشرفت‌هایی مانند مدل‌های مسئولیت مشترک و سیستم‌های نظارت متقابل را برجسته می‌کند. مطالعاتی مانند سلسی و کوت (۱۹۹۵) نشان می‌دهند که چگونه این نوآوری‌ها به عدم تقارن اطلاعات می‌پردازند و فرایندهای تصمیم‌گیری را بهبود می‌بخشند. با ادغام این خوشه‌ها، تحلیل هم‌استنادی، سازه‌های نظری را با بینش‌های عملی پیوند می‌دهد و نقشه راهی برای شناسایی شکاف‌ها در نظریه‌ها، زمینه‌ها و روش‌ها ارائه می‌دهد. به‌عنوان مثال، بررسی محدود عوامل روان‌شناختی در وام‌دهی گروهی، پتانسیل گسترش چارچوب به سمت نتایج فردی‌تر و اصلاحات روش‌شناختی را برجسته می‌کند. این خوشه‌ها نه تنها به تعمیق درک نظری از تأمین مالی خرد کمک کرده‌اند، بلکه مسیرهای عملی مؤثری برای اصلاح طراحی سیاست‌ها و اجرای برنامه‌ها، به ویژه در بسترهای اجتماعی - اقتصادی متنوع، پیشنهاد می‌کنند.

شکل ۲ نتایج تحلیل هم‌استنادی را نمایش می‌دهد و مطالعات بنیادی حوزه تأمین مالی خرد را در قالب خوشه‌های موضوعی که ساختار فکری این حوزه را شکل می‌دهند، گروه‌بندی کرده است. این خوشه‌بندی دقیق، پیوندهای بین آثار پرتکرار را برجسته ساخته و در مجموع، یک نقشه راه مفهومی برای درک روندهای تاریخی و جریان‌های معاصر در این عرصه فراهم می‌آورد. بر اساس این تحلیل، اولویت‌های پژوهشی در حوزه‌هایی مانند شمول مالی، کاهش فقر، پایداری نهادی و مدل‌های تأمین مالی اخلاق‌محور شناسایی شده‌اند. بررسی ارتباطات درون خوشه‌ای نیز

بینش‌هایی درباره تعاملات موضوعی و شکاف‌های نوظهور ارائه می‌دهد که می‌تواند مبنای جهت‌گیری مطالعات آینده در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و فناوریانه باشد.

شکل ۲. تحلیل هم‌استنادی منابع ذکر شده در حوزه تأمین مالی خرد (حداقل تعداد هم‌استنادی ۶۰ مورد)
منبع: یافته‌های پژوهش.

خوشه اول: مؤسسات خرد مالی (MFI)

خوشه اول شامل ۲۸ سند با محوریت مؤسسات خرد مالی است که نحوه عملکرد این سازمان‌ها و عواملی را که بر موفقیت آنها تأثیر می‌گذارند، بررسی می‌کند. مطالعات درون این خوشه نشان می‌دهد که اثربخشی مؤسسات خرد مالی به شدت به زمینه سطح کشور وابسته است و عملکرد اقتصادی مستقیماً بر نتایج مالی مؤسسات خرد مالی، از جمله نرخ‌های نکول، تأثیر می‌گذارد (اهلین^۱ و همکاران، ۲۰۱۱). علاوه بر این، ظهور اشکال سازمانی ترکیبی، نیاز به یک هویت واحد برای ایجاد تعادل بین منطق‌های عملیاتی رقیب را برجسته می‌کند (باتیلانا و دورادو^۲، ۲۰۱۰). به‌طور کلی، مؤسسات مالی خرد با فراهم کردن دسترسی به منابع مالی، تثبیت اقتصاد از طریق عملیات بازار و ارتقای رشد سرمایه‌گذاری و اشتغال به توسعه کمک می‌کنند (هرمس و همکاران، ۲۰۱۱؛ آزاد^۳ و همکاران، ۲۰۱۶). با این حال، درحالی‌که مؤسسات مالی خرد به دلیل تأثیر اقتصادی خود مورد ستایش قرار می‌گیرند، این خوشه اغلب پیامدهای اجتماعی عملیات خود و احتمال انحراف مأموریت را هنگامی که مؤسسات مالی خرد اهداف مالی را بر اهداف اجتماعی اولویت

^۱. Ahlin

^۲. Battilana and Dorado

^۳. Azad

می‌دهند، نادیده می‌گیرد؛ بنابراین، این حوزه می‌تواند از تحقیقات انتقادی در مورد چگونگی ایجاد تعادل بین پایداری مالی و مأموریت اجتماعی خود، به‌ویژه در محیط‌های متنوع اقتصادی، بهره‌مند شود.

خوشه دوم: تأثیرات تأمین مالی خرد

خوشه دوم شامل ۲۲ سند است که بر تأثیرات تأمین مالی خرد از دیدگاه‌های سیاست‌گذاری و دانشگاهی تمرکز دارند. اگرچه این خوشه نشان‌دهنده افزایش علاقه به نقش تأمین مالی خرد در توسعه اقتصادی و اجتماعی است، اما سوالات اساسی همچنان حل نشده باقی مانده‌اند، به‌ویژه در مورد تأثیر واقعی تأمین مالی خرد بر شرایط اجتماعی - اقتصادی جمعیت‌های فقیر. به‌عنوان مثال، خوشه تأثیرات تأمین مالی خرد بر پیامدهای اجتماعی - اقتصادی تأمین مالی خرد، مانند کاهش فقر و توانمندسازی جنسیتی تأکید دارد، درحالی‌که شکاف‌هایی را در درک محدودیت‌های این برنامه‌ها، مانند وابستگی به بدهی، آشکار می‌کند. این بینش‌ها، توصیه‌های عملی برای طراحی ابتکارات فراگیر تأمین مالی خرد که هم به اهداف مالی و هم اجتماعی می‌پردازند، ارائه می‌دهند. برای مثال، درحالی‌که مطالعات نشان می‌دهند که تأمین مالی خرد، دسترسی به منابع اقتصادی را افزایش داده و نوآوری را تشویق می‌کند (انجلوچی^۱ و همکاران، ۲۰۱۵؛ بانرجی^۲ و همکاران، ۲۰۱۵)، بررسی کافی از محدودیت‌های تأمین مالی خرد، مانند پتانسیل آن برای ایجاد وابستگی به بدهی به جای بهبود اقتصادی پایدار، وجود ندارد. در نتیجه، درحالی‌که تأمین مالی خرد به‌عنوان کاتالیزوری برای پیشرفت اقتصادی و اجتماعی در نظر گرفته می‌شود، این خوشه نیاز به تجزیه‌وتحلیل‌های متعادل‌تری را نشان می‌دهد که هم تأثیرات مثبت و هم معایب بالقوه برنامه‌های تأمین مالی خرد، به‌ویژه در مورد کاهش فقر و خطرانی که ممکن است برای جمعیت‌های آسیب‌پذیر ایجاد کند، را بررسی کند.

خوشه سوم: وام گروهی

خوشه سوم شامل ۱۲ سند است که بر وام گروهی، یک مدل تأمین مالی خرد که افراد را قادر می‌سازد تا به طور جمعی منابع مالی را برای تأمین نیازهای خود مدیریت کنند، متمرکز است.

^۱. Angelucci

^۲. Banerjee

تحقیقات در این خوشه، مزایا و معایب وام گروهی را برجسته می‌کند. پیامدهای مثبت شامل بهبود نرخ بازپرداخت است، زیرا اعضای موفق گروه ممکن است از کسانی که در بازپرداخت مشکل دارند حمایت کنند (بسلی و کوت، ۱۹۹۵). با این حال، چالش‌هایی زمانی ایجاد می‌شود که گروه به‌عنوان یک کل نمی‌تواند بازپرداخت کند، با وجود اینکه اعضای منفردی وجود دارند که می‌توانستند تحت ترتیبات مختلف به تعهدات خود عمل کنند. نشان داده‌شده است که وام‌دهی گروهی، مسائل مربوط به اطلاعات نامتقارن و مخاطرات اخلاقی را کاهش می‌دهد و مکانیسمی برای نظارت متقابل و ایجاد انگیزه برای بازپرداخت فراهم می‌کند (قاتک، ۱۳۷۸). با این وجود، موفقیت این مدل به ترکیب دقیق گروه و اعتماد بین اعضا بستگی دارد، عواملی که کنترل آنها می‌تواند دشوار باشد. این خوشه به نیاز حیاتی برای تحقیقاتی اشاره می‌کند که به پیچیدگی‌های پویایی گروه در ترتیبات وام‌دهی، به‌ویژه چگونگی تطبیق ساختار وام‌دهی گروهی برای کاهش خطرات بدون به خطر انداختن دسترسی به اعتبار، بپردازد.

به طور کلی، درحالی‌که هر خوشه بینش‌های ارزشمندی در مورد چشم‌انداز تأمین مالی خرد ارائه می‌دهد، آنها در مجموع بر نیاز به دیدگاه‌های انتقادی‌تر و متعادل‌تر تأکید می‌کنند. به طور خاص، تحقیقات آینده باید باهدف پرداختن به بده‌بستان‌های اجتماعی و خطرات ذاتی در عملیات تأمین مالی خرد، بررسی مدل‌های پایداری که اهداف مالی و اجتماعی را ادغام می‌کنند، و بررسی بیشتر پویایی‌های ظریف در ترتیبات وام‌دهی گروهی انجام شود. باتکیه بر بینش‌های حاصل از تحلیل تجسم موضوعی چهار ربع، چندین اولویت نوظهور برای تحقیقات آینده در حوزه تأمین مالی خرد شناسایی شده است. یکی از اولویت‌های مهم، نوآوری‌های فناوری در تأمین مالی خرد است. پلتفرم‌های دیجیتال به طور فزاینده‌ای در عملیات تأمین مالی خرد ادغام می‌شوند، اما نقش آنها در بهبود دسترسی، کارایی عملیاتی و شمول مالی نیاز به بررسی بیشتر دارد. تحقیقات آینده می‌تواند بینش‌های ارزشمندی در مورد چگونگی تغییر شیوه‌های تأمین مالی خرد توسط راه‌حل‌های فین‌تک ارائه دهد. یکی دیگر از حوزه‌های کلیدی برای تحقیق، بر ابعاد فرهنگی و روان‌شناختی تمرکز دارد. مطالعات فعلی تا حد زیادی جنبه‌های اجتماعی - فرهنگی و روان‌شناختی ابتکارات تأمین مالی خرد را نادیده گرفته‌اند. بررسی چگونگی تلاقی هنجارهای فرهنگی محلی و رفتار وام‌گیرنده می‌تواند استراتژی‌های نوآورانه‌ای را برای بهبود نتایج برنامه ایجاد کند. علاوه بر این، پایداری مدل‌های تأمین مالی خرد همچنان یک چالش مداوم است. مطالعات آینده باید

رویکردهایی را بررسی کنند که پایداری مالی را با تأثیرات اجتماعی - محیطی متعادل می‌کنند. تأمین مالی سبز و شیوه‌های وام‌دهی اخلاقی مسیرهای بالقوه‌ای را برای همسوسازی عملیات تأمین مالی خرد با اهداف پایداری جهانی ارائه می‌دهند. در نهایت، مدل‌های وام‌دهی فراگیر فرصت‌های امیدوارکننده‌ای را ارائه می‌دهند. رویکردهای وام‌دهی ترکیبی که روش‌های فردی و گروهی را ترکیب می‌کنند، می‌توانند به طور مؤثر نیازهای متنوع وام‌گیرندگان را برطرف کنند. چنین نوآوری‌هایی می‌تواند مشارکت گسترده‌تر را تضمین کند و درعین حال پویایی بازپرداخت را بهبود بخشد. این حوزه‌های تمرکز می‌توانند درک ما از نقش تأمین مالی خرد در تقویت توسعه اقتصادی و اجتماعی را به طور قابل‌توجهی غنی‌تر کنند (جدول ۲).

جدول ۲. خوشه‌های هم‌استنادی در مورد تأمین مالی خرد

منابع	خوشه
(Ahlin et al., 2011; Armendariz and Labie, 2011; Armendariz and Morduch, 2005; Battilana and Dorado, 2010; Bogan, 2012; Brau and Woller, 2004; Conning, 1999; Copestake, 2007; Cull et al., 2011; 2007; 2009; D'Espallier et al., 2011; 2017; Gutiérrez-Nieto et al., 2007; 2009; Hartarska, 2005; Hartarska and Nadolnyak, 2007; Hermes et al., 2011; Hermes and Lensink, 2011; Hudon and Traca, 2011; Mersland and Strom, 2009; 2010; Morduch, 2000; Quayes, 2012; Schreiner, 2002; Servin et al., 2012; Strom et al., 2014; Vanroose and D'Espallier, 2013)	۱. قرمز، ۲۸ مقاله مؤسسات مالی خرد
(Angelucci et al., 2015; Attanasio et al., 2015; Banerjee, Duflo, et al., 2015; Banerjee, Karlan, et al., 2015; Banerjee, 2013; Coleman, 1999; Crepon et al., 2015; David and Mosley, 1997; Duvendack et al., 2011; Frankman, 2013; Goetz and Gupta, 1996; Hashemi et al., 1996; Kabeer, 2001; Karim, 2011; Karlan and Zinman, 2010; 2011; Khandker, 1998; 2005; Pitt et al., 2006; Rahman, 1999; Roodman et al., 2014; van Rooyen et al., 2012)	۲. سبز، ۲۲ مقاله تأثیرات تأمین مالی خرد
(Armendariz and Morduch, 2005; Besley and Coate, 1995; Ghatak, 1999; Ghatak and Guinnane, 1999; Hermes and Lensink, 2007; McIntosh and Wydick, 2005; Morduch, 1999; Robinson, 2001; Sharma and Zeller, 1997; Stiglitz, 1990; Stiglitz and Weiss, 1981; Xin et al., 2019)	۳. آبی، ۱۲ مقاله وام‌دهی گروهی

منبع: یافته‌های پژوهش.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، با بهره‌گیری از روش‌های تحلیل هم‌رخدادی واژگان و هم‌استنادی منابع، ساختار فکری و روندهای موضوعی حوزه تأمین مالی خرد به صورت نظام‌مند واکاوی شد. هدف اصلی، شناسایی الگوهای مفهومی، خالاهای پژوهشی و روندهای نوظهور در ادبیات این حوزه بود.

یافته‌های بخش تحلیل نشان دادند که سه خوشه متمایز «توانمندسازی اجتماعی»، «حاکمیت مالی»، و «شمول مالی»، مبنای شناخت ساختار دانش در این حوزه را شکل می‌دهند. این تحلیل امکان ترسیم نقشه مفهومی ساختار دانش و شناسایی خوشه‌های مغفول را فراهم ساخت (ریبریو و همکاران، ۲۰۲۲). پژوهش حاضر با بهره‌گیری تلفیقی از تحلیل‌های بیلبیومتریکی و مرور نظام‌مند، موفق شده است تصویری ساختاریافته از روند شکل‌گیری دانش در حوزه تأمین مالی خرد ارائه دهد. نتایج تحلیل‌های هم‌رخدادی واژگان و هم‌استنادی منابع نشان دادند که پژوهش‌های این حوزه در قالب سه خوشه اصلی سامان یافته‌اند: «شمول مالی و پویایی‌های سیستمی»، «حاکمیت مالی و پایداری مؤسسات»، و «توانمندسازی اجتماعی و جنسیتی». این خوشه‌ها نمایانگر تعامل بین نظریه‌های کلاسیک اقتصادی و مفاهیم میان‌رشته‌ای همچون سرمایه اجتماعی، نظارت همتا و عدالت جنسیتی هستند (بسلی و کوت، ۱۹۹۵؛ قاتک، ۱۳۷۸؛ کبیر، ۲۰۰۱؛ هرمس و همکاران، ۲۰۱۱).

از یافته‌های کلیدی پژوهش، برجستگی مفاهیمی مانند «وام خرد»، «توانمندسازی زنان»، «فقر»، و «فین‌تک» در ساختار دانشی موجود بود که حاکی از تحول تدریجی نظریه‌ها به سمت رویکردهای ترکیبی و چندبعدی است (لوسیا و موآکالوبو، ۲۰۲۳؛ مشتاق و برونو، ۲۰۱۹). با این حال، تحلیل خوشه‌ای و روندی نشان داد که تمرکز بیش از حد بر شاخص‌های کمی و عملکردی مانند بازده، نرخ نکول و پایداری مالی (گوئیپرز-نیتو و همکاران، ۲۰۰۷؛ ابو وادی و همکاران، ۲۰۲۲)، موجب غفلت از ابعاد اجتماعی، فرهنگی و روان‌شناختی شده است - امری که در مطالعاتی چاکراورتی و شهریار (۲۰۱۵)؛ دوونداک و همکاران (۲۰۱۱) نیز به‌صورت انتقادی مطرح شده است. همچنین، خوشه‌های شناسایی‌شده در تحلیل هم‌استنادی، نشان دادند که مطالعات پیشین عمدتاً مبتنی بر نظریه‌های تثبیت‌شده مانند نظریه‌های اعتبار گروهی و پویایی مؤسسات مالی بوده‌اند (هرمس و همکاران، ۲۰۱۱؛ ارمندریز و موردوک، ۲۰۰۵) و کمتر به نوآوری‌های فناورانه، رفتارهای بازپرداخت و زمینه‌های اجتماعی توجه داشته‌اند. این موضوع به‌ویژه در ارزیابی تأثیرات فین‌تک، فناوری‌های اطلاعاتی و شمول مالی دیجیتال آشکار است که با وجود رشد فزاینده، همچنان با خلأهای نظری در زمینه محرومیت دیجیتال و عدالت الگوریتمی مواجه است (چرچیل، ۲۰۲۰؛ مادلنو و ویرا، ۲۰۲۴). پژوهش حاضر با ترسیم نقشه دانشی این حوزه، نشان داد که مسیرهای مطالعاتی آینده باید بر تلفیق چهار بُعد اقتصاد، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و فناوری متمرکز شوند.

همچنین نیاز به چارچوب‌های تحلیلی جدیدی وجود دارد که علاوه بر سنجش مالی، بتواند اثرات اجتماعی و اخلاقی تأمین مالی خرد را نیز به صورت کمی و کیفی مورد ارزیابی قرار دهند، موضوعی که در مطالعاتی مانند ریبریو و همکاران (۲۰۲۲) و بانرجی و همکاران (۲۰۱۵) نیز مورد تأکید قرار گرفته است.

از منظر کاربردی، یافته‌های مقاله می‌توانند ابزار ارزشمندی برای سیاست‌گذاران توسعه، مؤسسات مالی و پژوهشگران باشند. نخست، الگوی خوشه‌بندی مفاهیم، امکان بازطراحی سیاست‌های وام‌دهی بر اساس زمینه‌های فرهنگی و جنسیتی را فراهم می‌کند (هاشمی و همکاران، ۱۳۷۵؛ خورشید، ۲۰۲۲). دوم، تأکید بر پایداری اجتماعی و اخلاقی، زمینه‌ساز تدوین استانداردهای رفتاری در فین‌تک و طراحی سامانه‌های اعتبارسنجی منصفانه خواهد بود. سوم، مطالعات آتی باید بر بررسی تجربه زیسته وام‌گیرندگان، آسیب‌های روانی ناشی از بدهی، و تأثیرات شبکه‌های اجتماعی بر اعتماد گروهی متمرکز شوند (رحمان، ۱۹۹۹؛ دی‌اسپالیه و همکاران، ۲۰۱۱). در نهایت، پژوهش حاضر با ارائه تصویری شبکه‌ای از ساختار دانش، بستر مناسبی برای تحلیل آینده‌پژوهی مفاهیم نوظهور همچون «تأمین مالی سبز»، «شمول مالی دیجیتال»، «وام‌دهی اخلاق‌محور» و «کارآفرینی اجتماعی» فراهم آورده است. چنین چشم‌اندازی می‌تواند راهبردهای توسعه پایدار را به سطح اجرایی‌تری از سیاست‌گذاری و پژوهش هدایت کند، آن هم در زمانی که نیاز به تلفیق عدالت اجتماعی با نوآوری مالی بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود.

مطالعات پیشین عمدتاً بر شاخص‌های عملکردی مانند بازده، کارایی و نرخ نکول متمرکز بوده‌اند، اما بررسی خوشه‌های موضوعی نشان می‌دهد که ابعاد اجتماعی، روان‌شناختی و فرهنگی به طور نگران‌کننده‌ای نادیده گرفته شده‌اند؛ شکافی که این پژوهش در جهت رفع آن گام برداشته است. نوآوری پژوهش حاضر در تلفیق روش‌های بیلیومتریک با مرور نظام‌مند و تحلیل شبکه‌ای نهفته است؛ رویکردی که امکان شناسایی مسیرهای نظری، ریشه‌های مفهومی، و مرزهای پژوهشی را فراهم می‌سازد. برای نمونه، خوشه‌ای با محوریت توانمندسازی زنان و رفتارهای بازپرداخت که حول آثار دی‌اسپالیه و همکاران (۲۰۱۱) و باوین (۲۰۱۹) شکل گرفته‌اند، نشان‌دهنده گسترش تحلیل‌های جنسیتی در مالی خرد است.

یکی از شکاف‌های نظری برجسته در ادبیات موجود، فقدان چارچوب‌های تلفیقی برای تحلیل هم‌زمان ابعاد مالی، اجتماعی، روان‌شناختی و فرهنگی تأمین مالی خرد است. اغلب مطالعات، با اتکا به داده‌های مقطعی و شاخص‌های عملکرد مالی، تصویری تک‌بعدی از این سازوکار ارائه داده‌اند. این رویکرد تک‌بعدی، پیامدهای اجتماعی و اخلاقی را در سایه قرار داده و مانع شکل‌گیری درک چندلایه از مکانیسم‌های تأمین مالی شده است؛ مسأله‌ای که مطالعات آتی باید به صورت بین‌رشته‌ای و زمینه‌محور به آن بپردازند. تحلیل زمانی واژگان کلیدی نشان داد که مفاهیمی چون فین‌تک، تأمین مالی اخلاق‌محور، مالی سبز و شمول مالی دیجیتال، به‌عنوان روندهای نوظهور در سال‌های اخیر برجسته شده‌اند. این مفاهیم نشان‌دهنده تحول در رویکردهای تأمین مالی خرد از مدل‌های سنتی مبتنی بر اعتبار گروهی، به سمت راه‌حل‌های فناورانه، پایدار و عدالت‌محور هستند. این تغییر نشان می‌دهد که آینده مالی خرد در گرو تلفیق فناوری با ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی است.

همچنین، واژگانی مرتبط با توانمندسازی زنان، پایداری اجتماعی و رفتار بازپرداخت، گرایش به تحلیل‌های رفتاری و زمینه‌ای را تقویت کرده‌اند؛ به‌ویژه در مطالعاتی که از منظر جنسیت و سرمایه اجتماعی به تأثیرات تأمین مالی خرد پرداخته‌اند. ادغام این ابعاد در مدل‌سازی آینده‌نگر می‌تواند شالوده توسعه الگوهای سیاست‌گذاری فراگیر و بومی‌سازی شدن را فراهم سازد. این تمرکز باعث شده که برخی از آسیب‌های پنهان مانند وابستگی به بدهی، انزوای اجتماعی، یا فشارهای فرهنگی بر وام‌گیرندگان کمتر شناسایی شوند؛ موضوعاتی که ظرفیت تحول در طراحی مدل‌های مشارکتی را دارند. پژوهش حاضر همچنین پرسش‌های مهمی را برای مطالعات آینده مطرح می‌سازد، از جمله اینکه چگونه تالاقی فین‌تک و سرمایه اجتماعی می‌تواند رفتارهای مالی و بازپرداخت را در جوامع مختلف شکل دهد، و چگونه مدل‌های تطبیقی می‌توانند درک بهتری از تأثیرات فرهنگی و جنسیتی تأمین مالی خرد ایجاد کنند.

جمع‌بندی یافته‌ها نشان می‌دهد که تأمین مالی خرد، به مثابه سازوکاری چندوجهی، نیازمند تحلیل‌هایی فراتر از سنجش‌های عملکرد مالی است. مشارکت علمی پژوهش حاضر در ارائه نقشه مفهومی ساختار دانش این حوزه و برجسته‌سازی خوشه‌های موضوعی مغفول نهفته است؛ و از منظر عملی، یافته‌ها می‌توانند به سیاست‌گذاران در طراحی مداخلات مبتنی بر شواهد، و به مؤسسات مالی در شناخت روندهای جهانی و تنظیم استراتژی‌های نوآورانه کمک کنند. افزون بر

این، پرداختن به مسئولیت اجتماعی مؤسسات مالی خرد، به‌ویژه در مواجهه با چالش‌های اخلاقی و فشارهای بازپرداخت، می‌تواند بعد ارزش‌محور سیاست‌گذاری را تقویت کند.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی نیز مواجه بوده است؛ از جمله تمرکز بر داده‌های نمایه‌شده در پایگاه WOS که ممکن است برخی منابع مهم را پوشش نداده باشد، استفاده از نرم‌افزار VOSviewer که تحلیل‌های پیشرفته‌تری مانند تحلیل معنایی را پشتیبانی نمی‌کند، و چارچوب نظری غالباً مبتنی بر رویکردهای شبکه‌ای که ممکن است ابعاد تفسیری را نادیده بگیرد. برای غنای بیشتر مطالعات آتی، پیشنهاد می‌شود که تحلیل‌های بیبلیومتریک با روش‌های کیفی، مانند تحلیل مضمون و مصاحبه‌های تخصصی، تلفیق گردند؛ همچنین بررسی تطبیقی در بسترهای فرهنگی گوناگون، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، می‌تواند قابلیت انتشار بین‌المللی مقاله را افزایش دهد. در نهایت، یافته‌های این پژوهش می‌توانند در طراحی سیاست‌های توسعه‌ای، به‌ویژه در حوزه‌های شمول مالی دیجیتال، توانمندسازی زنان، و تأمین مالی پایدار، مورد استفاده نهادهای مالی، مؤسسات توسعه‌ای و تنظیم‌گران قرار گیرند. این کاربردها مشروط به ترجمه مفاهیم علمی به شاخص‌های اجرایی و ابزارهای قابل‌سنجش هستند، فرآیندی که نیازمند همکاری میان پژوهشگران، سیاست‌گذاران و فعالان حوزه فناوری مالی است.

References

- Abrar, A., Hasan, I., & Kabir, R. (2021). Finance-Growth Nexus and Banking Efficiency: The Impact of Microfinance Institutions. *Journal of Economics and Business*, 114, 105975. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2020.105975>.
- Abu Wadi, R., Bashayreh, A., Khalaf, L., & Abdelhadi, S. (2022). Financial Sustainability and Outreach in Microfinance Institutions: Evidence from MENA Countries. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 12(1), 238–250. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20430795.2021.1964814>.
- Adusei, M. (2021). Interest Rate and the Social Performance of Microfinance Institutions. *Quarterly Review of Economics and Finance*, 80, 21–30. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.qref.2021.01.009>.

Adusei, M., & Sarpong-Danquah, B. (2021). Institutional Quality and the Capital Structure of Microfinance Institutions: The Moderating Role of Board Gender Diversity. *Journal of Institutional Economics*, 17(4), 641–661. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/s1744137421000023>.

Ahlin, C., Lin, J., & Maio, M. (2011). Where Does Microfinance Flourish? Microfinance Institution Performance in a Macroeconomic Context. *Journal of Development Economics*, 95(2), 105–120. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com>.

Al-Shami, S. A., Al Mamun, A., Rashid, N., & Al-Shami, M. (2021). Microcredit Impact on Socio-Economic Development and Women Empowerment in Low-Income Countries: Evidence from Yemen. *Sustainability*, 13(16), 9326. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/16/9326>.

Andrikopoulos, A., & Kostaris, K. (2017). Collaboration Networks in Accounting Research. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 28, 1–9. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com>.

Angelucci, M., Karlan, D., & Zinman, J. (2015). Microcredit Impacts: Evidence from a Randomized Microcredit Program Placement Experiment by Compartamos Banco. *American Economic Journal: Applied Economics*, 7(1), 151–182. Retrieved from https://assets.aeaweb.org/assets/production/articles-attachments/aej/app/app/0701/2013-0537_app.pdf.

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-Tool for Comprehensive Science Mapping Analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959–975. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com>.

Armendariz, B., & Labie, M. (2011). *The Handbook of Microfinance*. World Scientific, Retrieved from <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm?abstractid=1905269>.

Armendariz, B., & Morduch, J. (2005). *The Economics of Microfinance*. Cambridge, MA: MIT Press.

Attanasio, O., Augsburg, B., De Haas, R., Fitzsimons, E., & Harmgart, H. (2015). The Impacts of Microfinance: Evidence from Joint-Liability Lending in Mongolia. *American Economic Journal: Applied Economics*, 7(1), 90–122. Retrieved from <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm?abstractid=1974414>.

Azad, M. A. K., Masum, A. K. M., Munisamy, S., & Sharmin, D. F. (2016). Efficiency Analysis of Major Microfinance Institutions in Bangladesh: A Malmquist Index Approach. *Quality & Quantity*, 50(4), 1525–1537. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11135-015-0219-8>.

Banerjee, A. V. (2013). Microcredit Under the Microscope: What Have We Learned in the Past Two Decades, and What Do We Need to Know? *Annual Review of Economics*, 5(1), 487–519. Retrieved from <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082912-110220>.

Banerjee, A., Duflo, E., Glennerster, R., & Kinnan, C. (2015). The Miracle of Microfinance? Evidence from a Randomized Evaluation. *American Economic Journal: Applied Economics*, 7(1), 22–53. Retrieved from <https://doi.org/10.1257/app.20130533>.

Banerjee, A., Karlan, D., & Zinman, J. (2015). Six Randomized Evaluations of Microcredit: Introduction and Further Steps. *American Economic Journal: Applied Economics*, 7(1), 1–21. Retrieved from <https://doi.org/10.1257/app.20140287>.

Battilana, J., & Dorado, S. (2010). Building Sustainable Hybrid Organizations: The Case of Commercial Microfinance Organizations. *Academy of Management Journal*, 53(6), 1419–1440. Retrieved from <https://doi.org/10.5465/amj.2010.57318391>.

Bauwin, M. (2019). Relationship Lending in Microfinance: Do Women Benefit as Much as Men? In *Emerging Challenges and Innovations in Microfinance and Financial Inclusion* (85–122). Cham: Springer International Publishing.

Besley, T., & Coate, S. (1995). Group Lending, Repayment Incentives, and Social Collateral. *Journal of Development Economics*, 46(1), 1–18. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/0304-3878\(94\)00045-e](https://doi.org/10.1016/0304-3878(94)00045-e).

Bogan, V. L. (2012). Capital Structure and Sustainability: An Empirical Study of Microfinance Institutions. *The Review of Economics and Statistics*, 94(4), 1045–1058. Retrieved from https://doi.org/10.1162/rest_a_00223.

Brau, J. C., & Woller, G. M. (2004). Microfinance: A Comprehensive Review of the Existing Literature. *The Journal of Entrepreneurial Finance*, 9(1), 1–28. Retrieved from <https://doi.org/10.57229/2373-1761.1074>.

Buchenrieder, G., Gnilachi, J. N., & Benjamin, E. O. (2019). Poverty Alleviation Through Microcredit in Sub-Saharan Africa Revisited: New Evidence from a Cameroonian Village Bank, the Mutuelle Communautaire de Croissance. *Agricultural Finance Review*, 79(3), 386–407. Retrieved from <https://www.emerald.com/>.

Chakravarty, S., & Shahriar, A. M. (2015). Selection of Borrowing Partners in Joint Liability-Based Microcredit: Evidence from Framed Field Experiments in Bangladesh. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 39(1), 129–144. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/>.

Chandra, S., Verma, S., Lim, W. M., Kumar, S., & Donthu, N. (2022). Personalization in Personalized Marketing: Trends and Ways Forward. *Psychology & Marketing*, 39(8), 1529–1562. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1002/mar.21670>.

Churchill, S. A. (2020). Microfinance Financial Sustainability and Outreach: Is There a Trade-Off? *Empirical Economics*, 59(3), 1329–1350. Retrieved from <https://openurl.ebsco.com/contentitem/gcd:145258846?sid=ebsco:plink:crawler-gcd&id=ebsco:gcd:145258846&crl=c&jml=03777332>.

Coleman, B. E. (1999). The Impact of Group Lending in Northeast Thailand. *Journal of Development Economics*, 60(1), 105–141. Retrieved from <https://files.givewell.org/files/Cause1-2/Independent%20research%20on%20microfinance/Coleman%20Thailand.pdf>.

Conning, J. (1999). Outreach, Sustainability, and Leverage in Monitored and Peer-Monitored Lending. *Journal of Development Economics*, 60(1), 51–77. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030438789900036X?via%3Dihub>.

Copestake, J. (2007). Mainstreaming Microfinance: Social Performance Management or Mission Drift? *World Development*, 35(10), 1721–1738. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2007.06.004>.

Crepon, B., Devoto, F., Duflo, E., & Pariente, W. (2015). Estimating the Impact of Microcredit on Those Who Take It Up: Evidence from a Randomized Experiment in Morocco. *American Economic Journal: Applied Economics*, 7(1), 123–150. Retrieved from <https://doi.org/10.2139/ssrn.2438038>.

Cull, R., Demirgüç-Kunt, A., & Morduch, J. (2007). Financial Performance and Outreach: A Global Analysis of Leading Microbanks. *The Economic Journal*, 117(517), F107–F133. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/>.

Cull, R., Demirgüç-Kunt, A., & Morduch, J. (2009). Microfinance Meets the Market. *Journal of Economic Perspectives*, 23(1), 167–192. Retrieved from <https://doi.org/10.1257/jep.23.1.167>.

Cull, R., Demirgüç-Kunt, A., & Morduch, J. (2011). Does Regulatory Supervision Curtail Microfinance Profitability and Outreach? *World Development*, 39(6), 949–965. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2009.10.016>.

D’Espallier, B., Goedecke, J., Hudon, M., & Mersland, R. (2017). From NGOs to Banks: Does Institutional Transformation Alter the Business Model of Microfinance Institutions? *World Development*, 89, 19–33. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/>.

D’Espallier, B., Guérin, I., & Mersland, R. (2011). Women and Repayment in Microfinance: A Global Analysis. *World Development*, 39(5), 758–772. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/>.

David, H., & Mosley, P. (1997). *Finance Against Poverty*, 2. Abingdon: Taylor & Francis.

Duvendack, M., Palmer-Jones, R., Copestake, J. G., Hooper, L., Loke, Y., & Rao, N. (2011). What is the Evidence of the Impact of Microfinance on the Well-Being of Poor People? Retrieved from <https://research-portal.uea.ac.uk/files/73734707/Microfinance2011Duvendackreport.pdf>.

El-Komi, M., & Croson, R. (2013). Experiments in Islamic Microfinance. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 95, 252–269. Retrieved from <https://mbri.ac.ir/>.

Frankman, M. J. (2013). Why Doesn’t Microfinance Work? The Destructive Rise of Local Neoliberalism. *Review of Radical Political Economics*, 45(1), 109–112. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/>.

Ghatak, M. (1999). Group Lending, Local Information, and Peer Selection. *Journal of Development Economics*, 60(1), 27–50. Retrieved from <https://econ.lse.ac.uk/staff/mghatak/jdel.pdf>.

Ghatak, M., & Guinnane, T. W. (1999). The Economics of Lending with Joint Liability: Theory and Practice. *Journal of Development Economics*, 60(1), 195–228. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304387899000413>.

Ghosh, C., & Guha, S. (2014). Do Microenterprises Choose Microfinance Institutions to Meet Their Financial Needs? Evidence from Mumbai Slums. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 19(3), 1450020. Retrieved from <https://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/S1084946714500204>.

Goetz, A. M., & Gupta, R. S. (1996). Who Takes the Credit? Gender, Power, and Control Over Loan Use in Rural Credit Programs in Bangladesh. *World Development*, 24(1), 45–63. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0305750X9500124U>.

Gutiérrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Molinero, C. M. (2007). Microfinance Institutions and Efficiency. *Omega*, 35(2), 131–142. Retrieved from <https://eprints.soton.ac.uk/36198/1/AF04-20.pdf>.

Gutiérrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Molinero, C. M. (2009). Social Efficiency in Microfinance Institutions. *Journal of the Operational Research Society*, 60(1), 104–119. Retrieved from https://kar.kent.ac.uk/9551/1/Social_Efficiency_in_Micro_Finance_Institutions.pdf.

Hartarska, V. (2005). Governance and Performance of Microfinance Institutions in Central and Eastern Europe and the Newly Independent States. *World Development*, 33(10), 1627–1643. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X05001269>.

Hartarska, V., & Nadolnyak, D. (2007). Do Regulated Microfinance Institutions Achieve Better Sustainability and Outreach? Cross-Country Evidence. *Applied Economics*, 39(10–12), 1207–1222. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00036840500461840>.

Hashemi, S. M., Schuler, S. R., & Riley, A. P. (1996). Rural Credit Programs and Women's Empowerment in Bangladesh. *World Development*, 24(4), 635–653. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0305750X9500159A>.

Hermes, N., & Lensink, R. (2007). The Empirics of Microfinance: What Do We Know? *The Economic Journal*, 117(517), F1–F10. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1468-0297.2007.02013.x>.

Hermes, N., & Lensink, R. (2011). Microfinance: Its Impact, Outreach, and Sustainability. *World Development*, 39(6), 875–881. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X11000581>.

Hermes, N., Lensink, R., & Meesters, A. (2011). Outreach and Efficiency of Microfinance Institutions. *World Development*, 39(6), 938–948. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X11000532>.

Hudon, M., & Traca, D. (2011). On the Efficiency Effects of Subsidies in Microfinance: An Empirical Inquiry. *World Development*, 39(6), 966–973.

Jeong, Y. K., Song, M., & Ding, Y. (2014). Content-Based Author Co-Citation Analysis. *Journal of Informetrics*, 8(1), 197–211. Retrieved from <https://yingding.ischool.utexas.edu/Publication/ContentACA.pdf>.

Kabeer, N. (2001). Conflicts Over Credit: Re-Evaluating the Empowerment Potential of Loans to Women in Rural Bangladesh. *World Development*, 29(1), 63–84. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X00000814>.

Kaleem, A., & Ahmed, S. (2010). The Quran and Poverty Alleviation: A Theoretical Model for Charity-Based Islamic Microfinance Institutions (MFIs). *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39(3), 409–428.

Karim, L. (2011). *Microfinance and Its Discontents: Women in Debt in Bangladesh*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Karlan, D., & Valdivia, M. (2011). Teaching Entrepreneurship: Impact of Business Training on Microfinance Clients and Institutions. *Review of Economics and Statistics*, 93(2), 510–527. Retrieved from <https://direct.mit.edu/rest/article-abstract/93/2/510/58592>.

Karlan, D., & Zinman, J. (2010). Expanding Credit Access: Using Randomized Supply Decisions to Estimate the Impacts. *The Review of Financial Studies*, 23(1), 433–464. Retrieved from <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm?abstractid=1133824>.

Karlan, D., & Zinman, J. (2011). Microcredit in Theory and Practice: Using Randomized Credit Scoring for Impact Evaluation. *Science*, 332(6035), 1278–1284. Retrieved from <https://poverty-action.org/sites/default/files/publications/Microcredit-in-Theory-and-Practice-Using-Randomized-Credit-Scoring-for-Impact-Evaluation.pdf>.

Khandker, S. R. (1998). *Fighting Poverty with Microcredit: Experience in Bangladesh*. Oxford: Oxford University Press.

Khandker, S. R. (2005). Microfinance and Poverty: Evidence Using Panel Data from Bangladesh. *The World Bank Economic Review*, 19(2), 263–286. Retrieved from <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm?abstractid=636307>.

Khurshed, A. (2022). Exploring the Role of Microfinance in Women's Empowerment and Entrepreneurial Development: A Qualitative Study. *Future Business Journal*, 8(1), 49. Retrieved from <https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/s43093-022-00172-2.pdf>.

Kovacs, A., Van Looy, B., & Cassiman, B. (2015). Exploring the Scope of Open Innovation: A Bibliometric Review of a Decade of Research. *Scientometrics*, 104(3), 951–983. Retrieved from <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11192-015-1628-0.pdf>.

Lwesya, F., & Mwakalobo, A. B. S. (2023). Frontiers in Microfinance Research for Small and Medium Enterprises (SMEs) and Microfinance Institutions (MFIs): A Bibliometric Analysis. *Future Business Journal*, 9(1), Article 17.

McIntosh, C., & Wydick, B. (2005). Competition and Microfinance. *Journal of Development Economics*, 78(2), 271–298.

Mersland, R., & Strøm, R. Ø. (2009). Performance and Governance in Microfinance Institutions. *Journal of Banking & Finance*, 33(4), 662–669. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378426608002835>.

Mersland, R., & Strøm, R. Ø. (2010). Microfinance Mission Drift? *World Development*, 38(1), 28–36. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X09000990>.

Morduch, J. (1999). The Microfinance Promise. *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1569–1614. Retrieved from <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.37.4.1569>.

Morduch, J. (2000). The Microfinance Schism. *World Development*, 28(4), 617–629. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X99001515>.

Mushtaq, R., & Bruneau, C. (2019). Microfinance, Financial Inclusion, and ICT: Implications for Poverty and Inequality. *Technology in Society*, 59, 101154. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160791X16300811>.

Pitt, M. M., Khandker, S. R., & Cartwright, J. (2006). Empowering Women with Microfinance: Evidence from Bangladesh. *Economic Development and Cultural Change*, 54(4), 791–831. Retrieved from https://www.academia.edu/download/51187936/Empowering_Women_with_Micro_Finance_Evid20170104-7902-1jnwbi.pdf.

Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25(4), 348–349. Retrieved from <https://cir.nii.ac.jp/crid/1570009750342049664>.

Quayes, S. (2012). Depth of Outreach and Financial Sustainability of Microfinance Institutions. *Applied Economics*, 44(26), 3421–3433. Retrieved from https://www.academia.edu/download/31331088/Depth_of_Outreach_and_Financial_Sustainability_of_Microfinance_Institutions.pdf.

Rahman, A. (1999). Micro-Credit Initiatives for Equitable and Sustainable Development: Who Pays? *World Development*, 27(1), 67–82. Retrieved from <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstreams/f0cbc84d-4061-4eb6-b790-56a9d86c2361/download>.

Ribeiro, J. P. C., Duarte, F., & Gama, A. P. M. (2022). Does Microfinance Foster the Development of Its Clients? A Bibliometric Analysis and Systematic Literature Review. *Financial Innovation*, 8(1), 34. Retrieved from <https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/s40854-022-00340-x.pdf>.

Robinson, M. (2001). *The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for the Poor*. Washington, DC: World Bank Publications.

Roodman, D., Morduch, J., & Pitt, M. M. (2014). The Impact of Microcredit on the Poor in Bangladesh: Revisiting the Evidence. *The Journal of Development Studies*, 50(4), 605–610. Retrieved from <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm?abstractid=1472073>.

Schreiner, M. (2002). Aspects of Outreach: A Framework for Discussion of the Social Benefits of Microfinance. *Journal of International Development*, 14(5), 591–603. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/jid.908>.

Servin, R., Lensink, R., & van den Berg, M. (2012). Ownership and Technical Efficiency of Microfinance Institutions: Empirical Evidence from Latin America. *Journal of Banking & Finance*, 36(7), 2136–2144. Retrieved from https://research.rug.nl/files/134420716/Ownership_and_technical_efficiency_of_microfinance_institutions_Empirical.pdf.

Sharma, M., & Zeller, M. (1997). Repayment Performance in Group-Based Credit Programs in Bangladesh: An Empirical Analysis. *World Development*, 25(10), 1731–1742. Retrieved from <https://cgspace.cgiar.org/bitstreams/b91d6047-6f3c-44a4-92a4-c5be5e61888a/download>.

Stiglitz, J. E. (1990). Peer Monitoring and Credit Markets. *The World Bank Economic Review*, 4(3), 351–366. Retrieved from <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8DB8BSP/download>.

Stiglitz, J. E., & Weiss, A. (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*, 71(3), 393–410. Retrieved from <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8VX0SHB/download>.

Strøm, R. Ø., D'Espallier, B., & Mersland, R. (2014). Female Leadership, Performance, and Governance in Microfinance Institutions. *Journal of Banking & Finance*, 42, 60–75. Retrieved from

Tranfield, D., & Denyer, D. (2004). Linking Theory to Practice: A 'Grand Challenge' for Management Research in the 21st Century? *Organization Management Journal*, 1(1), 10–14. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1057/omj.2004.4>.

Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2013). *VOSviewer Manual*. Universiteit Leiden.

van Rooyen, C., Stewart, R., & de Wet, T. (2012). The Impact of Microfinance in Sub-Saharan Africa: A Systematic Review of the Evidence. *World Development*, 40(11), 2249–2262. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X12000496>.

Vanroose, A., & D'Espallier, B. (2013). Do Microfinance Institutions Accomplish Their Mission? Evidence from the Relationship Between Traditional Financial Sector Development and Microfinance Institutions' Outreach and Performance. *Applied Economics*, 45(15), 1965–1982. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00036846.2011.641932>.

Xin, K., Chen, X., Zhang, R., & Sun, Y. C. (2019). R&D Intensity, Free Cash Flow, and Technological Innovation: Evidence from High-Tech Manufacturing Firms in China. *Asian Journal of Technology Innovation*, 27(2), 214–238. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19761597.2019.1635894>.

Ye, Z., Zhang, B., Liu, Y., Zhang, J., Wang, Z., & Bi, H. (2014). A Bibliometric Investigation of Research Trends on Sulfate Removal. *Desalination and Water Treatment*, 52(31-33), 6040–6049. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1944398624162935>.